

*А.М. ФЕДОРИЩЕВА, доктор економічних наук, професор
Л.В. СТРАШИНСЬКА, доктор економічних наук, доцент
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

У сучасних умовах функціонування Україна зможе зайняти належне місце у світовому ринковому середовищі лише за умови переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку. Одним з першочергових завдань держави у цьому напрямку є створення вагомих стимулів для ефективного впровадження інноваційної моделі економічної поведінки українського бізнесу.

Інноваційний розвиток в Україні відбувається за вкрай несприятливих умов. Про це свідчить насамперед збільшення зношеності основних фондів виробничої сфери та інфраструктури, значне скорочення резервних виробничих потужностей. Залишається низьким технологічний рівень виробництва, що зумовлює його високу енерго- та матеріаломісткість. Протягом останніх років нинішнього століття лише 4% промислових підприємств витрачали кошти на дослідження та розробки, спрямовані на випуск інноваційної продукції, частка якої не перевищила 7% загального обсягу галузевого виробництва.

Вважається за можливе стверджувати, що в цілому сформована досить цілісна система наукових поглядів щодо таких принципово важливих проблем державної політики як програмно-цільове управління інноваційними процесами і відповідний порядок їх державного фінансування, необхідність створення потужних науково-промислових

© А. М. Федорищева, Л. В. Страшинська, 2010

комплексів з об'єднанням потенціалу великих виробничих підприємств, наукових установ і навчальних закладів, комплексне довгострокове планування

державної діяльності у даній сфері. Щоправда, залишається невирішеним питання втілення цих концептуальних положень у практику державного управління – основною перешкодою тут виступає незавершеність політичного реформування державного устрою, відсутність єдності дій між усіма гілками законодавчої та виконавчої влади.

Одним із законів, що регулюють інноваційну діяльність в Україні, є Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності", основною метою якого є створення правової бази для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва та сфери послуг, забезпечення внутрішнього ринку конкурентною наукоємною продукцією та вихід з нею на світовий ринок. Визначені цим Законом пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні зобов'язують органи виконавчої влади всіх рівнів створювати режим найбільшого сприяння виконанню робіт, спрямованих на реалізацію відповідних пріоритетних напрямів та концентрації на них фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів.

Успішність реалізації інноваційної моделі економічного розвитку, що передбачає створення високотехнологічних виробництв і промислового освоєння результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, можлива лише в разі системного забезпечення необхідними фінансовими ресурсами. Протягом останнього часу у світовій економіці відбулися значні зміни щодо виявлення джерел і ресурсів, які визначають економічний розвиток. Проблеми фінансового забезпечення інноваційної моделі розвитку як національної економіки, так і регіонів широко дискутуються у наукових колах. Узагальнюючи існуючі дослідження, зазначимо, що до основних джерел фінансового забезпечення, які використовуються для гарантування науково-технічної та інноваційної діяльності, відносять: бюджетні асигнування, що виділяються на державному і регіональному рівнях; кошти спеціалізованих позабюджетних фондів фінансування НДДКР, які створюються підприємствами і місцевими органами управління; фінансові ресурси різних типів комерційних структур (комерційних банків, пенсійних фондів, інвестиційних компаній

тощо); кредитні ресурси спеціально уповноважених урядом інвестиційних банків; кошти наукових, інноваційних та венчурних фондів; кошти наукових установ; іноземні інвестиції; власні кошти підприємств в тому числі: прибуток, амортизаційні відрахування тощо.

На сучасному етапі економічного розвитку поширення набувають схеми змішаного фінансування. Вони є прийнятними для певних загальногалузевих, міжгалузевих і регіональних науково-технічних та інноваційних проектів. У багатьох дослідженнях, зокрема у А. П. Дуки, підкреслюється, що змішане фінансування проектів має здійснюватись на конкурсній основі, за умови, що не менше 70% має покриватися власними коштами ініціатора, а 30% може фінансуватися за рахунок щорічних видатків коштів з державного або місцевого бюджету, а також позабюджетних фондів. Це забезпечує додаткові гарантії для кредитора щодо повернення отриманих кредитів [7, с. 42].

С. В. Валдайцев щодо стимулювання кредитних операцій банківських установ вважає доцільним встановлення пільгових ставок оподаткування залежно від операцій з довгостроковими кредитами, цільовим використанням яких передбачене здійснення нового будівництва, модернізації, реконструкції та технічного переустаткування; зниження норм обов'язкового резервування коштів на рахунках центрального банку [4, с. 52-59]. Поділяючи таку позицію, зауважимо, що отримання відповідних пільгових умов потребує застосування додаткових методів контролю, оскільки на практиці поширеними є ситуації, коли предмет контракту у рамках проекту модернізації, отриманий з-за кордону, завищений у ціні, до того ж часто застарілий і не тільки морально, а й фізично.

Зауважимо, що в Україні державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється на таких рівнях: загальнодержавному, міжгалузевому і регіональному, галузевому та на рівні суб'єктів господарювання. Ефективне використання державою важелів підтримки інноваційної діяльності в регіонах є необхідною умовою їх соціального та економічного розвитку. Умовно можна виділити прямі та непрямі методи державного впливу на процеси інноваційної

діяльності. До прямих належать створення спеціальних фінансових механізмів державної підтримки інноваційної діяльності, створення інноваційних структур. Непрямі важелі впливу включають використання фіскальних методів, нормативно-правове регулювання діяльності учасників інноваційного процесу.

Головними перешкодами на шляху розгортання інноваційних процесів у регіонах є: обмеженість централізованого фінансування; брак власних коштів підприємств; відсутність розгорнутої інфраструктури інноваційного ринку; високі кредитні ставки; кризовий стан у науці; відсутність чітко визначених та законодавчо закріплених державних пріоритетів у інноваційній політиці.

В умовах формування нових господарських зв'язків зміст регіонального економічного розвитку не можна розглядати відособлено від спроможності регіонів забезпечити практичне втілення науково-технічного потенціалу. При цьому одним із основних завдань регіонального управління науково-технічним розвитком є забезпечення синтезу наукових знань із потребами промисловості та запитами споживачів. Сучасним механізмом вирішення даної проблеми є багатоваріантна інтеграція співробітництва вузівської науки із державними науково-дослідними установами та приватними компаніями.

Важливим засобом державної підтримки інноваційної діяльності стало створення останніми роками системи технологічних парків, зусилля яких спрямовані на комерціалізацію й широке впровадження у виробництво наукомістких розробок, вихід на світові ринки з високотехнологічною конкурентоспроможною продукцією.

В Україні на теперішній час функціонує шістнадцять технологічних парків, які виконують 87 інноваційних та 13 інвестиційних проектів. Результати діяльності технопарків в Україні протягом 2000-2008 років представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати діяльності технопарків в Україні

	Місце	Початок	Обсяги реалізованої

Технопарк	розташування	діяльності	інноваційної продукції, млн. грн
"Інститут електрозварювання ім. Патона"	Київ	2000	8792,0
"Інститут монокристалів"	Харків	2000	2957,0
"Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка і сенсорна техніка"	Київ	2001	406,0
"Вуглемаш"	Донецьк	2001	54,0
"Київська політехніка"	Київ	2003	30,0
"Укрінфотех"	Київ	2002	14,0
"Інститут технічної теплофізики"	Київ	2002	5,0
"Яворів"	Львівська обл.	2007	1,5
"Інтелектуальні інформаційні системи"	Київ	2003	0,0
"Агротехнопарк"	Київ	2007	0,0
"Еко-Україна"	Донецьк	Не приступив до роботи	0,0
"Наукові та навчальні пристрої"	Суми	Не приступив до роботи	0,0
"Текстиль"	Херсон	2007	0,0
"Ресурси Донбасу"	Донецьк	Не приступив до роботи	0,0
"Український мікробіологічний центр синтезу і новітніх технологій"	Одеса	Не приступив до роботи	0,0
"Машинобудівні технології"	Дніпропетровськ	2008	0,0

Всього			12259,5
--------	--	--	---------

* Складено за даними [3].

Як свідчать дані табл. 1 обсяги реалізованої інноваційної продукції склали за 2000-2008 роки 12259,5 млн. грн.

Значну частку загальної суми витрат на нововведення складають витрати на проведення досліджень і розробок. За різними оцінками на ці стадії інноваційного процесу витрачається від 7% до 70% загальної суми витрат в залежності від галузі. Підприємства досить стримано фінансують стадію розробки наукових ідей, оскільки вони не можуть бути використані у господарській діяльності. Враховуючи недостатні фінансові можливості України, є потреба в активізації інноваційноорієнтованої інвестиційної діяльності у підприємницькому секторі та створення сприятливих соціально-економічних умов для іноземних інвесторів.

На спеціальних рахунках технопарків налічується 87 млн. грн, які згідно ст.4 Закону України „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків „Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка“, „Інститут електрозварювання ім. Патона“, „Інститут монокристалів“ можна використовувати виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз [3].

В Україні під технологічними парками (технопарками, промисловими парками) розуміють структури, які покликані сприяти промислового впровадженню наукових розробок. Засновниками таких парків як правило, стають науково-дослідні чи освітні інститути у співпраці з промисловими підприємствами, що функціонували ще за часів Радянського Союзу. До недавнього часу подібні організації створювалися не стільки для задоволення потреб економіки в нових технологіях, скільки для збереження наукової бази та утримання кадрів. Інтерес промислових підприємств до технопарків був викликаний в першу чергу податковими пільгами. Проте, з іншого боку, постійні перевірки та складна схема реєстрації інноваційних проектів,

необхідність узгодження кожного з них з Національною академією наук України (НАНУ) стали причиною гальмування розвитку технопарків, серед яких на теперішній час повноцінно працюють лише два.

Державна підтримка технологічних парків в Україні здійснюється шляхом введення спеціального режиму оподаткування, передбаченого Законом України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" від 16 липня 1999 року. Незважаючи на застосування у всьому світі заходів податкового стимулювання інноваційної діяльності, в Україні є різні точки зору щодо застосування таких методів, особливо останнім часом, коли політикою уряду передбачається скасування будь-яких податкових пільг у розрізі окремих платників чи окремих територій. Це пов'язано, перш за все, зі зловживаннями при пільговому оподаткуванні та наданням економічно не виправданих пільг через лобіювання. Як не дивно, саме невирішеність цієї проблеми, стало однією з причин того, що значна частина технопарків так і не розпочала свою діяльність через спочатку надання, а потім відбирання вітчизняною владою цих пільг.

Основними пільгами технопарків в Україні є:

- пріоритетне кредитування Українською державною інноваційною компанією;
- повна або часткова компенсація відсотків по кредитах комерційних банків при реалізації проектів;
- звільнення від ввізного мита і ПДВ об'єктів інтелектуальної власності, нового обладнання, комплектуючих і матеріалів, які не вироблюються в Україні;
- видача податкового векселя на суму ПДВ при імпорті нового обладнання і комплектуючих з терміном погашення 720 днів, при імпорті матеріалів – з терміном погашення 180 днів;
- протягом п'яти років суми ПДВ і податку на прибуток зараховуються на спеціальні рахунки і використовуються для розвитку технопарку. Зокрема, 80% суми податку на прибуток перераховується на науково-дослідну діяльність, 20 % – на виплату відсотків за кредитами;

- звільнення від земельного податку;
- можливі державні цільові субсидії.

В умовах сьогодення функціонування знову створюваних технопарків без пільг можливе лише в тому випадку, коли мова йде лише про прості і немасштабні проекти. Для виведення розробок вітчизняних вчених на ринок, потрібні роки. При відсутності пільг неможливо залучити інвестиції в розробки, які дадуть віддачу через п'ять-десять років. Тобто реалізація великих наукомістких проектів у цьому випадку неможлива.

На нашу думку, надання податкових пільг технологічним паркам є дієвим важелем стимулювання інноваційної діяльності в регіонах. Для підвищення ефективності використання коштів технологічними парками, їх учасниками, дочірніми та спільними підприємствами як основний механізм пільгового оподаткування пропонується застосування такої форми, як інвестиційний податковий кредит.

Зазначимо, що відповідно до світової практики, основним джерелом інвестицій для інноваційної діяльності стає венчурний капітал. Головними його складовими є не державні, а вільні фінансові кошти великих компаній, пенсійних фондів, страхових компаній та інших комерційних структур, для яких держава законодавчо встановила податкові, фінансові та економічні пільги, що стимулюють виділення коштів венчурним фірмам. Розробником науково-технічної продукції є малий бізнес, венчурні фірми. Пізніше з'явився новий різновид фінансового капіталу – венчурний капітал, який почав працювати в сфері венчурного бізнесу. Згодом виникла широка мережа технопаркових структур, які стали організаційною формою інноваційної діяльності. І, насамкінець, у всіх розвинутих країнах поряд зі здійсненням державної науково-технічної політики була законодавчо створена державна система економічного стимулювання та підтримки венчурного бізнесу.

Досліджуючи особливості венчурного бізнесу, Поручник А. М., Антонюк Л. Л. визначають, що за кордоном створюються незалежні компанії венчурного капіталу, які залучають засоби інших інвесторів і створюють фонд венчурного капіталу. Цей фонд має форму партнерства, в якому фірма-

організатор виступає як головний партнер, вносить, як правило, 1% капіталу, але несе повну відповідальність за управління фондом. Зібравши цільову суму, фірма венчурного капіталу закриває передплату на фонд, після чого переходить до його інвестування. Розмістивши один фонд, фірма пропонує передплату на другий. В основному фірми управляють декількома фондами, що знаходяться на різних стадіях розвитку. Це служить засобом, по-перше, акумуляції фінансових ресурсів, по-друге, реалізації основного принципу венчурного інвестування – розподілу та ліквідації ризиків [10].

Вихід на перший план венчурних фірм порівняно з науковими центрами великих фірм був зумовлений їх більшою гнучкістю, меншими витратами, меншим фінансовим ризиком при отриманні негативного результату, а також можливістю підключення великих фірм до інноваційної діяльності при успішному завершенні наукових досліджень і настанні стадії промислового освоєння нових розробок. Перевагою венчурної фірми, з одного боку, є вузька спеціалізація, концентрація матеріально-технічних і фінансових ресурсів на вибраному напрямку досліджень, а з іншого – можливість швидкої переорієнтації на інші, перспективніші напрямки діяльності. Конкуренція примушує венчурні фірми максимально скорочувати терміни НДДКР, інтенсифікувати процес втілення нововведення у виробництво.

Розробляючи нові технології, освоюючи нові види продукції, венчурні фірми звичайно користуються підтримкою держави і великих компаній, яким самим не вигідно займатись цим через високу вірогідність високих збитків. Незалежні венчурні фірми організовуються у вигляді акціонерних товариств, рекламуючи свої ідеї створення нововведень, акумулюючи під ці ідеї кошти приватних та інституційних інвесторів.

В залежності від джерел фінансування розрізняють: «незалежний» або чистий венчур; фірми, які організовано на пайових принципах промисловими корпораціями; венчурні фірми, що фінансуються інвестиційними фондами; внутрішні венчурні відділи великих корпорацій; фірми, що працюють під егідою технологічних парків різних рівнів та різних шляхів фінансування. Фірми, що створено однією або кількома корпораціями на пайових принципах,

отримали назву «зовнішнього венчура». Такі підприємства можуть бути структуровані у кілька модифікацій, організаційно оформлених як науково-дослідницькі консорціуми. Виділяють три основних їх типи:

- створені з метою проведення фундаментальних довгострокових досліджень. Такі консорціуми мають, як правило, свою науково-дослідницьку базу (лабораторії, дослідні виробництва, інформаційно-обчислювальні центри, інші елементи науково-промислової інфраструктури), засновниками їх можуть бути великі військово-промислові об'єднання, часткове фінансування може здійснюватись державою;
- створені всередині галузі корпораціями на пайових принципах, з метою розробки галузевих стандартів, технічних умов та контролю за їх дотриманням. Такий консорціум може бути створений під егідою великої холдингової компанії, мати тимчасовий характер і, як правило, розпадається через внутрішньогалузеву конкуренцію;
- створені з метою активізації наукової діяльності, університетів на їх виробничій базі з використанням наявного науково-промислового потенціалу. Такий консорціум для розробки та апробації ідей отримує донорське фінансування від корпорації і має міжгалузевий характер.

Враховуючи світовий досвід, визначимо мінімальні умови венчурного інвестування: наявність привабливого інноваційного проекту з відповідними характеристиками; забезпеченість персоналом, здатним реалізувати цей проект; інноваційний проект повинен забезпечити зростання капіталу, в середньому не менше 50%; узгодженість варіанту виходу венчурного інвестора з бізнесу, тобто адекватність механізму продажу акцій.

Венчурні фірми можуть використовувати і інші джерела фінансування: кошти великих корпорацій, банків, пенсійних та благодійних фондів, страхових компаній, особисті зауваження інвесторів, часткові державні субсидії. Попит на венчурний капітал досить високий і не може бути задоволений комерційними банками, які часто утримуються від надмірного ризику. Це викликало виникнення спеціалізованих венчурних інвестиційних фондів і компаній,

провідну роль в створенні яких, як свідчить світова практика, відіграють страхові компанії.

На основі виявлення системних тенденцій інноваційного розвитку можна зробити висновок, що суттєве підвищення ефективності інноваційного підприємництва може бути досягнуто за рахунок активізації і стимулювання позабюджетних джерел фінансування інноваційної діяльності – розвиток системи венчурного фінансування.

Створення венчурних фондів є одним з найбільш перспективних напрямків державного регулювання інноваційних процесів у регіонах у зв'язку з недостатнім бюджетним фінансуванням та припиненням фінансування інноваційних проектів Державною інноваційною компанією. Проте правове регулювання цього перспективного напрямку фінансування інноваційної діяльності практично відсутнє. Так, діє Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) від 15 березня 2001 року. Але, цей закон не може бути визначальним у сфері венчурного інвестування, оскільки в ньому не враховані особливості ризикованих інвестицій, взаємозв'язків між учасниками венчурного капіталу, чітко не встановлені відповідні суб'єкти. Крім того, не відображено пільги для цієї сфери інвестування, гарантії та вихід з цього бізнесу. Прикладом перспектив регіонального стимулювання інноваційної діяльності шляхом створення венчурних фондів є діяльність Східноукраїнського венчурного фонду, який ще у 1995 році було створено за ініціативою Харківського державного виробничого об'єднання. Метою створення цього фонду є впровадження перспективних науково-технічних розробок, залучення й акумулювання капіталу, фінансування пріоритетних регіональних та міжгалузевих програм і високоефективних проектів. Програма діяльності передбачає підвищення конкурентоспроможності галузей і регіонів унаслідок кооперації з європейськими фірмами.

В українському законодавстві не визначено навіть сам термін "венчурне інвестування", відсутні також норми, що регулюють діяльність венчурних фондів. Це унеможливує участь структур, які у всьому світі є ключовими

інвесторами у венчурному бізнесі – вітчизняні пенсійні фонди, страхові компанії, промислові корпорації в інвестуванні інноваційної діяльності.

Високий ризик венчурного фінансування, доповнений фінансовою та законодавчою нестабільністю, є однією з головних причин низької привабливості інноваційного простору України для потенційних інвесторів.

В умовах обмеженості фінансових джерел банківське кредитування комерційними банками є ефективним механізмом позабюджетного фінансування інноваційної діяльності. Окремі банки України до своїх статутів включили пункт про участь у фінансуванні інноваційної діяльності. Зокрема, це такі акціонерні інноваційні банки, як "Укрінбанк", "Інкомбанк" та ін. За їх участю передбачалось надання інноваційних кредитів після відповідної експертизи інноваційних проектів. Серед форм участі банків в інноваційних проектах – пайове фінансування, надання фінансово-посередницьких послуг, організація спільних виробництв, цільове фінансування досліджень і розробок, лізингові операції тощо. Проте, зважаючи на сучасний кризовий стан більшості вітчизняних банків, подальше їх ефективне функціонування в напрямку підтримки інноваційної діяльності можливе за умов покращення фінансово-економічного стану країни в цілому.

Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що серед основних проблем, які стримують розвиток інноваційної діяльності в регіонах є декларативний характер інноваційної стратегії держави, недосконалість правового забезпечення. Слід зауважити, що законодавчі акти, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням інноваційної діяльності, є неузгодженими між собою і визначають загальні, найбільш принципові положення, проте не регламентують інноваційну діяльність як логічний та послідовний інноваційний процес, спрямований на прискорення економічного розвитку України.

З метою активізації інноваційних процесів в регіонах пропонується наступне:

– впровадження на регіональному рівні законодавчих механізмів, покликаних стимулювати інноваційні процеси, зокрема, передбачених Законом України "Про інноваційну діяльність";

- введення інвестиційного податкового кредиту;
- впровадження законодавчого механізму створення та регулювання діяльності венчурних фондів;
- забезпечення законодавчих гарантій та іншої підтримки комерційним банкам, що здійснюють фінансування інноваційних проєктів.

Крім того зазначимо, що реалізація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку України неможлива без зміцнення страхової системи. Зважаючи на це, особливої уваги в якості складової інвестиційно-інноваційних процесів заслуговує страховий ринок. Інститути страхового ринку можуть сприяти інноваційному розвитку завдяки створенню як механізмів управління ризиками, так і формуванню джерел фінансування інноваційних процесів.

Література

1. Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: 2003.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України. – К.: 2004.
3. Благонравин М. Вместо АЭС // Эксперт, 2009, №28 (220), С.18-21.
4. Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и инновации. – М.: Информационно-издательский дом "Филинь", 2003. – С.52-59.
5. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: "Знання України", 2002.
6. Гаман М. Державна підтримка фінансування інновацій // Економіка України. – 2004. – № 7. – С.44-49.
7. Дука А.П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2004. - №11. – С.42.
8. Инновационный процесс в странах развитого капитализма / Под ред. И.Е.Рудаковой. -М: Изд-во МГУ, 1991. – 144 с.
9. Нові проєкти технопарків // Урядовий кур'єр, 2002, №192, С.7.
10. Поручник А.М., Антонюк Л.Л. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні: Монографія. – К.: КНЕУ, 2000. – 172 с.

11. Региональное управление и научно-технический прогресс / Н.Г. Чумаченко, Н.Н. Ермошенко, С.Н. Кацура и др.; Отв.ред. Н.Г. Чумаченко; АН УССР. Ин-т экономики пром-ти. - Киев: Наук. Думка, 1990. – 160 с.

12. Сіваченко І.Ю., Кухарська Н.О., Левицький М.А. Вільні економічні зони. Навчальний посібник. - К.: Дакор; Алерта; 2001. - 480 с.

13. Симановский С.И., Стрепетова М.П. Израиль. - 2-е изд., доп. - МЛ: Междунар. отношения, 1995. - 288 с.

14. Тацуно Ш. Стратегия - технополисы : Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ, ст. В.И. Данилова-Данильяна. - М.: Прогресс, 1989. - 344 с.

15. Черваньов ДМ., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. - К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. - 514 с.

16. Шелюбская Н.В. Научно-техническая политика Великобритании / Отв. ред. Е.И.Хесин. - М.: Наука, 1990. – 125 с.

17. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С.106-112.